

Písmoznalectvo, písomníctvo alebo kriminalistika...

Anotácia: Príspevok poukazuje na problematické začlenenie znaleckého odvetvia ručné písmo (identifikácia pisateľa) až pod tri znalecké odbory a s tým súvisiace problémy s obsahovým zameraním odborných skúšok znalcov, ich zápisom do zoznamu znalcov MS SR, vypracovaním, vydávaním znaleckých posudkov v troch rozdielnych znaleckých odboroch, ktoré spája jedno znalecké odvetvie, ten istý predmet, účel, cieľ, metódy, technické prostriedky skúmania ručným písmom vyhotovených textov, kratších zápisov, podpisov. Poukazuje na neadekvátny výber pojmu písomníctvo ako pomenovania znaleckého odboru, ktorý v inštrukciách MS SR nahrádza doteraz používaný pojem písmoznalectvo, poukazuje na potrebu citlivejšieho prehodnotenia vzťahu kriminalistiky, kriminalistického skúmania a písmoznalectva, písomznaleckého skúmania. Podáva stručnú charakteristiku vývoja, súčasného stavu výkonu znaleckej činnosti v znaleckom odvetví ručné písmo (identifikácia pisateľa).

Kľúčové slová: odborná skúška znalca, zoznam znalcov, grafológia, písmoznalectvo, kriminalistika, písomníctvo, ručné písmo, identifikácia pisateľa, kriminalistické skúmanie, písomznalecké skúmanie, písomznalecká identifikácia, kriminalistická identifikácia

Vyhláška MS SR č. 490/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch z 23. augusta 2004, ktorou sa vykonáva zákon č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v § 6 Odborná skúška znalca stanovuje rozsah a obsah odbornej skúšky znalca:

§ 6

Odborná skúška znalca

(1) Odborná skúška znalca sa skladá z písomnej časti a z ústnej časti. Písomná časť sa skladá z desiatich otázok z teórie a zo znaleckého posudku. Otázkami z teórie sa preukazuje najmä znalosť všeobecne záväzných právnych predpisov o podmienkach výkonu znaleckej činnosti a znalosť odborných predpisov v danom odbore a odvetví. Znaleckým posudkom sa preukazuje najmä aplikácia odborných predpisov, postupov a metódy pri vypracovaní úkonov znaleckej činnosti v danom odbore a odvetví a odborné vedomosti na konkrétnom prípade.

(2) Správna odpoveď na každú otázku z teórie sa hodnotí jedným bodom a správne vypracovaný znalecký posudok sa hodnotí najviac 15 bodmi. Na zúčastnenie sa na ústnej časti odbornej skúšky je potrebné získať minimálne 20 bodov, z toho aspoň 12 bodov za znalecký posudok. Žiadateľ, ktorý nezíska minimálny počet bodov, nemá právo zúčastniť sa na ústnej časti odbornej skúšky.

(3) Na ústnej časti odbornej skúšky sa u žiadateľa pohovorom preukazuje najmä jeho doterajšie odborné pôsobenie z hľadiska praktických skúseností a osobné predpoklady na výkon znaleckej činnosti.

V súvislosti s odborným vzdelaním, výkonom znaleckej činnosti, rozsahom, obsahom odbornej skúšky sa opätovne otvorila diskusia o zápise fyzických osôb do zoznamu znalcov v takých znaleckých odboroch, akými sú písmoznalectvo, kriminalistika, písomníctvo a v rámci tejto diskusie bolo nastolených niekoľko otázok:

Pri znaleckom skúmaní ručného písma, podpisov je rozhodujúci znalecký odbor alebo znalecké odvetvie, ktoré je pre všetky vyššie uvedené znalecké odbory totožné?

Prečo je jedno znalecké odvetvie „ručné písmo“ (identifikácia pisateľa) súčasne uvádzané pod tromi znaleckými odbormi – písmostnalectvo, písomníctvo, kriminalistika?

Aké odborné vzdelanie, podmienky musí splniť fyzická osoba, ktorá má záujem vykonávať znaleckú činnosť v odbore písmostnalectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), v odbore kriminalistika, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), resp. v odbore písomníctvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa)?

Môže mať odborná skúška v jednotlivých znaleckých odboroch (písmostnalectvo, kriminalistika, písomníctvo), ktoré spája totožné znalecké odvetvie „ručné písmo“ (identifikácia pisateľa), podstatne iné obsahové zameranie? Ak áno, tak aké?

Môže znalec vykonávajúci znaleckú činnosť v odbore kriminalistika, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), ak sa zamestná napríklad v Ústave súdneho inžinierstva ŽU v Žiline, bez problémov vykonávať znaleckú činnosť, alebo musí požiadať MS SR o nový zápis, o novú odbornú skúšku z odboru písmostnalectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa)?

Táto otázka platí aj opačne. Je znalec z odboru písmostnalectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa) dostatočne kvalifikovaný na výkon znaleckej činnosti v Kriminalistickom a expertíznom ústave PZ, alebo musí požiadať MS SR o nový zápis, o novú odbornú skúšku z odboru kriminalistika, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa)?

V súvislosti s hľadáním odpovedí na tieto (ale aj na ďalšie rovnako aktuálne a stále nezodpovedané, nevyriešené) otázky, problémy by sme chceli uviesť niekoľko poznámok a postrehov.

Slovník slovenského jazyka¹ je základným výkladovým slovníkom, s ktorým sa učíme pracovať už v základnej škole a podľa ktorého by sme sa mali všetci dorozumieť.

Pri akejkoľvek neznalosti, pochybnosti o význame slova, pojmu nám Slovník slovenského jazyka poskytuje rýchlu pomoc, základnú informáciu. Na druhej strane – pri tvorbe odborných pojmov, termínov v jednotlivých vedných odboroch, tvorbe zákonov, vyhlášok, inštrukcií, smerníc a pod. by mal byť Slovník slovenského jazyka rešpektovaný a výklad pojmov, odborných termínov by nemal byť v rozpore s výkladom konkrétnych slov, ustálených (zaužívaných) pojmov, termínov uvedených v Slovníku slovenského jazyka (t. j. v základnom výkladovom slovníku).

V Slovníku slovenského jazyka sa nachádza výklad pojmov, akými sú napríklad písmo, číslica, podpis, podpísať sa, znalec, znalectvo, grafológia, písomníctvo a pod.

Písmostnalectvo, písmostnalec sa v slovníku Slovenského jazyka nenachádzajú ako samostatné heslové slová, pretože ide o slová, ktoré vznikli skladaním z dvoch slov (substantív) písmo a znalectvo, písmo a znalec, čo je z lexikologického hľadiska prípustná metóda tvorby slov, pojmov (podobne sú vytvorené slová autoškola, zverolekár):

¹ Slovník slovenského jazyka. 1. vyd. Bratislava, SAV 1959 (I. diel) až 1965 (V. diel)

Výklad heslového slova písmo:

písmo, -a, -sem/-siem str. **1.** sústava grafických znakov, určených zachytiť reč na vnímanie zrakom: *klinové, paličkové p., čínske, obrázkové p.; hlaholské p.* hlaholika; *cyrilské p.* cyrilika; *hebrejské p., flačiarске typy p-a;* hud. *notové p.* sústava značiek na zapisovanie tónov; *ovládať reč slovom a p-om* ústnu i písanú podobu; **2.** spôsob písania, rukopis: *pekné, úhladné, kaligrafické, čitateľné p.; pokazilo sa mu p.;* **3.** hovor. arch. úradná listina, písomné oznámenie, písomná zpráva, doklad, prípis; list: *mať p-a v poriadku* doklady; *Čakajú písma od svojich vzdialených na vojne alebo v zajatí.* (Tim.) ☉ *mať niečo na p-e* mať o niečom doklad; **4.** cirk. len v j. č. *Sväté písmo* i skrátené *Písmo* Starý a Nový zákon, biblia; **písmový** príd.: *p. kov* z ktorého sa lejú písmená, literina, písmovina; **písemko**, -a, -mieč str. zdrob. expr. k 3: *Ale písemko odhodil, akoby nebolo prišlo.* [Kuk.]

Výklad heslových slov podpis, podpísať sa:

podpis, -u m. **1.** napísané meno, priezvisko, niekedy aj osobné meno, obyč. vlastnou rukou: *vlastnoručný p., čitateľný, nečitateľný p.; zbierať p-y;* **2.** podpísanie mena: *predložiť akt na podpis* (Jégé); **3.** zastar. nápis pod nejakým obrazom, sochou a pod.: *poprsie šuhaja s podpisom „Romeo“* (Vaj.); **podpisový**, star. i **podpisný** príd.: *podpisová akcia; podpisový, star. i podpisný hárok*
podpísať, -še, -šu dok. **1.** (čo) opatriť vlastným podpisom (na znamenie súhlasu, správnosti, záruky): *p. list, spis, zmluvu, dohodu, zápisnicu, zmenku; p. rozsudok;* **2.** (čo) napísať pod niečo: *Šesť si podpíšem, jedno mi ostane.* (Ráz.) **3.** (koho, čo) napísať meno niekoho na niečo, napodobiť podpis dakoho; napísať svoje meno na niečo: *Podpísala som ťa.* (Jil.) *Treba mi temer pol hodiny, kým si meno podpíšem.* (KaL.); nedok. **podpisovať**, -uje, -ujú || **podpísať sa** napísať svoje meno: *p. sa na list; Podpísal sa ako svedok.* (Tim.); nedok. **podpisovať sa**

Výklad heslového slova číslica:

čísllica, -e, -lic ž. písomný znak pre číslo, cifra: *arabská, rímska č.;* **čísllicový** príd.: *č. znak*

Pojem znalectvo je zahrnutý pod heslovým slovom znalec:

znalec, -lca, mn. č. -lci m. kto sa v niečom dokonale vyzná, kto vie niečo odborne posúdiť (zo skúsenosti al. ako odborník): z. písma, z. histórie, z. doby; z. vína, z. syrov; hudobný z., z. ľudovej reči; súdny z.; **znalkyňa**, -ne, -kýň ž.; **znalecký** príd.: z. posudok, z. výrok, z-á mienka; z-é dobrozdanie; pozrieť sa na niečo, skúmať niečo, prezrieť niečo z-ým okom odborne, so znalosťou o danej veci; **znalecky** prísł.: z. (si) niečo pozrieť, obzrieť, z. posúdiť niečo, z. poznamenať; **znalectvo**, star. i **znalstvo**, -a str. odborná znalosť: z. písma; Zložil svoj dôvtip a znalectvo dovedna. (Kuk.) Tá okolnosť svedčí o dávnom pozorovaní a podrobnom znalstve. (Dobš.)

Pri heslovom slove grafológia je stručný, ale presný výklad pojmu:

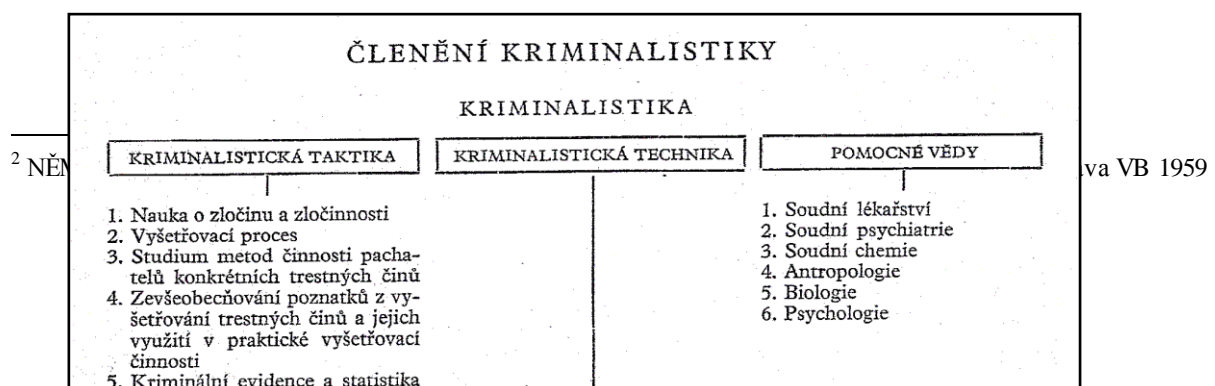
grafológia, -ie ž. určovanie duševných al. povahových vlastností človeka podľa rukopisu; **grafologický** príd.: g. rozbor písma; **grafológ**, -a, mn. č. -ovia m. človek zaoberajúci sa grafológiou

Písomníctvo, znalecký odbor, pod ktorým MS SR v Inštrukcii 12/2005 MS SR z 19. júla 2005, č. 19292/2004 – 53, v Inštrukcii 7/2009 MS SR z 25. marca 2009, č. 23635/2009 – 51, začleňuje znalecké odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), je veľmi široký pojem a v súvislosti s identifikáciou pisateľa, podľa nášho názoru, nie je jeho výber ako pomenovania znaleckého odboru náležitý (už aj vzhľadom na obsah pojmu a jeho výklad):

písomníctvo, -a, -tiev str. arch. literatúra, slovesnosť: staršie, slovenské p., dejiny slovenského p-a, bibliografia slovenského p-a

V tejto súvislosti je nutné poukázať aj na jeden rozpor – znalci tým istým MS SR (v rozpore s citovanými inštrukciami) boli vymenovaní, zapísaní v odbore písomznalectvo (nie písomníctvo), odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa).

S pojmami písomznalectvo, písomznalecké školy, písomznalecká expertíza a pod. sa stretne napr. v prvom dieli Učebnice kriminalistiky vydané v roku 1959²:

Postupným vývojom, na základe stále sa rozvíjajúcej vedeckovýskumnej činnosti zameranej na štúdium predmetu, systému a metód kriminalistiky sa v rámci kriminalistiky od pojmu písomoznalectvo, písomoznalecká expertíza postupne upúšťalo, čo dokumentuje napríklad učebnica „Kriminalistika“ vydaná v roku 2005, v ktorej sa pojem písomoznalectvo už vôbec nevyskytuje a ani sa jeho vzťah ku kriminalistike, kriminalistickej technike nerieši.

Pojem písomoznalecká expertíza je nahradený pojmom kriminalistické skúmanie ručného písma, ale pritom MS SR pod znaleckým odborom³ kriminalistika uvádza odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa) a nie odvetvie kriminalistické skúmanie ručného písma.

Môžeme písomoznalectvo, písomoznalecké skúmanie, resp. písomoznaleckú expertízu chápať ako niečo zastarané, prekonané, nevystihujúce podstatu skúmania ručného písma, podpisov? Aký je vzťah medzi znaleckým odborom kriminalistika a znaleckým odborom písomoznalectvo, znaleckým odborom písomnictvo, keďže všetky tri uvedené znalecké odbory figurujú v zozname znaleckých odborov MS SR, ale pritom ich spája totožné znalecké odvetvie – ručné písmo (identifikácia pisateľa).

V učebnici „Kriminalistika“ z roku 2005³ sa vzťah, špecifiká uvedených znaleckých odborov priamo neriešia, ale odpoveď môžeme nepriamo nájsť v časti Kriminalistické skúmanie – znalecké skúmanie na str. 40, 41:

Kriminalistické skúmanie – znalecké skúmanie

Inštitút znaleckého skúmania vznikol z potreby riešiť rôzne špecifické otázky najmä z oblasti vedy, techniky, spoločenského života v súvislostiach s trestnou činnosťou. Túto skutočnosť možno overiť aj v súčasnosti, kedy je znalecké skúmanie najčastejšie využívané orgánmi činnými v trestnom konaní. Vzhľadom na spoločenský význam, ako aj závažnosť znaleckého skúmania je toto upravené zákonom. Znalec svoju činnosť, skúmanie a svoj záver dokumentuje a podáva v znaleckom posudku. Vedy a vedné odbory v ktorých sa znalecké skúmanie vykonáva, sa najčastejšie nazývajú súdne, resp. forenzné. Tento názov sa ustálil vzhľadom na to, že znalecké skúmanie je veľmi často využívané na potreby súdov a aj výsledky znaleckých skúmaní využívané pre potreby všetkých orgánov činných v trestnom konaní sú nakoniec použité pred súdom.

Znalecká činnosť z odboru „kriminalistika,, (podľa súčasného znenia zákona) je znaleckou činnosťou v konkrétnom vednom odbore.

Podľa uvedeného by sme písomoznalectvo mali chápať ako samostatný vedný odbor, v ktorom sa vykonáva znalecké skúmanie, a tento vedný odbor by sme mali vnímať ako súdny, resp. forenzný. Kriminalistika by mala mať špecifické črty v tom, že poskytuje okrem možnosti kriminalistického skúmania aj možnosti kriminalistickej identifikácie, čo neposkytujú iné forenzné vedy – to znamená, že ani písomoznalectvo.

Je skutočne taká výrazná hranica medzi kriminalistickým skúmaním a písomoznaleckým skúmaním, kriminalistickou identifikáciou a písomoznaleckou identifikáciou, keďže obsah, účel, cieľ, metódy, technické prostriedky skúmania sú podmienené znaleckým odvetvím, ktoré je v oboch odboroch zhodné – ručné písmo (identifikácia pisateľa)?

Po konzultáciách so znalcami, následne po oboznámení sa s obsahom, formou znaleckých posudkov, pracovnými postupmi, metódami skúmania znalcov z odboru písomoznalectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa) a znalcami Kriminalistického a expertízneho ústavu PZ, ktorí vydávajú znalecké posudky z odboru kriminalistika, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), sme dospeli k poznaniu, že v ich znaleckej činnosti, vo forme, obsahu znaleckých posudkov sa nevyskytujú žiadne zásadné rozdiely.

V súčasnosti sa v žiadnej odbornej literatúre vzťah písomoznalectva, písomníctva a kriminalistiky ako pomenovaní znaleckých odborov nerieši. Nedopátrame sa ich jednoznačného výkladu na pozadí spoločného znaleckého odvetia, ktorým je ručné písmo (identifikácia pisateľa). Podľa nášho názoru stále nie je ujasnené, dostatočne teoreticky odôvodnené, či znalecké odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa) patrí pod znalecký odbor kriminalistika alebo pod znalecký odbor písomoznalectvo, dokonca podľa Inštrukcie 12/2005 MS SR z 19. júla 2005, č. 19292/2004 – 53, Inštrukcie 7/2009 MS SR z 25. marca 2009, č. 23635/2009 – 51, pod znalecký odbor písomníctvo, pričom opätovne zdôrazňujeme, že všetky tri odbory spája to isté znalecké odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa).

Znalci, individuálne vykonávajúci znaleckú činnosť, sú zapísaní v zozname znalcov MS SR pod odborom písomoznalectvo. To znamená, že vydávajú znalecké posudky z odboru písomoznalectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa).

Ústav súdneho inžinierstva ŽU v Žiline ako znalecký ústav vydáva znalecké posudky z odboru písomoznalectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa).

Kriminalistický a expertízny ústav PZ ako znalecký ústav vydáva znalecké posudky z odboru kriminalistika, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa).

Vo všetkých troch prípadoch je, resp. môže byť, ten istý žiadateľ o znalecké skúmanie (napríklad súd, vyšetrovateľ PZ), predmet, účel i cieľ znaleckého skúmania je zhodný.

V súčasnosti v odbore kriminalistika, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa) nie je v zozname znalcov MS SR zapísaný ani jeden znalec.

Podobne v odbore písomníctvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa) nie je zapísaný ani jeden znalec.

Všetci znalci v odvetví ručné písmo (identifikácia pisateľa) boli vymenovaní v odbore písomníctvo, majú vydané menovacie dekréty, preukazy znalca s uvedením odboru písomníctvo a takisto používajú znalecké pečiatky s uvedením odboru písomníctvo.

Je pomenovanie znaleckého odboru písomníctvo synonymom pomenovania znaleckého odboru kriminalistika, odboru písomníctvo? Aký je medzi nimi vzťah, resp. rozdiel?

V tomto smere názory, argumenty znalcov, odbornej verejnosti, ale najmä odpovede kompetentných pracovníkov MS SR, ktorí v konečnom dôsledku rozhodujú o zápise osoby vykonávajúcej znaleckú činnosť do zoznamu znalcov MS SR, nie sú jednotné, často sú rozpačité až vyhýbavé.

Navyše, odbor kriminalistika v Inštrukcii 12/2005 MS SR z 19. júla 2005, č. 19292/2004 – 53, ale ani v Inštrukcii 7/2009 MS SR z 25. marca 2009, č. 23635/2009 – 51, nie je obsahovo vymedzený (na rozdiel od iných znaleckých odborov).

Táto nejednotnosť, rozpačitosť sa v značnej miere prejavuje aj v praxi. Súdy, vyšetrovatelia PZ majú problémy s vydávaním uznesení o pribratí znalca z príslušného odboru, odvetvia. Mnohí z nich dokonca žiadajú vypracovať grafologický posudok, resp. posudok z odboru grafológia. Ak je v uznesení o pribratí znalca uvedený odbor písomníctvo, resp. kriminalistika, grafológia, znalci z odboru písomníctvo vypracovanie znaleckého posudku celkom prirodzene odmietajú, resp. požadujú opravu príslušného uznesenia.

Možnou príčinou tohto stavu je aj tá skutočnosť, že v Slovenskej republike neexistuje žiadna vzdelávacia inštitúcia (typu vysokej školy s príslušným študijným odborom, resp. nejaká forma nadstavbového štúdia), ktorá by vzdelávala budúcich záujemcov o výkon znaleckej činnosti v odbore písomníctvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), resp. v odbore kriminalistika, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa). Žiadna odborná publikácia, ktorá by mala v názve zahrnúť pojem PÍSMOZNALECTVO a ktorá by bola bežne dostupná, v SR nevyšla. Písomníctvom, písomníckym skúmaním sa v súčasnosti zaoberá Radovan Blažek, ktorý vo svojej dizertačnej práci „Písomníctvo ako odbor kriminalistiky a jeho využitie v trestnom konaní“⁴ okrem iného rieši aj vzťah písomníctva a kriminalistiky. Len pre zaujímavosť si dovoľme poznamenať, že pojem písomníctvo sa vyskytuje v názve oddelenia Kriminalistického a expertízneho ústavu PZ – „oddelenie písomníctva a jazykovej expertízy“.

Dodnes písomníckymi z hľadiska praktického výkonu znaleckej činnosti za najvýznamnejšiu považujú monografickú publikáciu Petra Blažeka a Jiřího Valešku *Expertíza ručného písma*⁵. Igor Nitriansky vlastným nákladom vydal publikáciu *Kriminalistické skúmanie ručného písma*⁶. Táto knižná publikácia sa dočkala odmietnutia zo strany prevažnej väčšiny písomníckych pre jej nízku odbornú úroveň.

Presná polovica znalcov v súčasnosti zapísaných v zozname znalcov MS SR prešla odbornou prípravou v Kriminalistickom a expertíznom ústave PZ. V ich pracovných postupoch, metódach skúmania, vo forme vypracovania dôkazových častí znaleckých posudkov, v používaní odborných pojmov, termínov nie sú žiadne rozdiely.

⁴ BLAŽEK, R. *Písomníctvo ako odbor kriminalistiky a jeho využitie v trestnom konaní*. Bratislava, dizertačná práca, Právnická fakulta UK 2008

⁵ BLAŽEK, P., VALEŠKA, J. *Expertíza ručného písma*. Praha, Kriminalistický ústav VB 1984

⁶ NITRIANSKY, I. *Kriminalistické skúmanie ručného písma. 2. prepracované a doplnené vyd.* COLOR PRINT Prievidza 2006

Na tomto mieste si dovoľíme poznamenať, že z historického hľadiska ako prvá písmo, znaky písma, metódy ich skúmania definuje grafológia.

Grafológia na základe rozboru písma sa vyjadruje k duševným a povahovým vlastnostiam človeka.

Písmoznalectvo na základe analýzy písma, podpisu, ktorého pisateľ je neznámy alebo sporný, a na základe jeho porovnania s ukážkami, skúškami písma, podpisov konkrétneho človeka sa snaží dať odpoveď na otázku, či pisateľ ukážok, skúšok písma, podpisov je totožný s pisateľom sporného písma, podpisu.

Ako z uvedeného vyplýva, grafológovia na svoje závery nevyužívajú, nepotrebujú žiadny porovnávací materiál, vôbec sa ním nezaoberajú. Ručné písmo a rozbor písma uceleného písomného prejavu (textu) uprednostňujú pred analýzou podpisu. Skúmajú pravé (spontánne) napísané jazykové prejavy známych pisateľov. Písmoznalci pri svojom skúmaní potrebujú porovnávací materiál, týmto sa podrobne zaoberajú. Skúmajú napísané jazykové prejavy (texty), podpisy, ktorých pisateľ je neznámy alebo sporný. Sporné texty, podpisy sú vyhotovené spontánnym rukopisom, ale tieto môžu byť aj úmyselne menené, s čím sa grafológ vôbec nestretne.

Písmoznalectvo celkom prirodzene nadväzuje na grafológiu – napríklad už aj tým, že z nej preberá odbornú terminológiu, základnú analýzu znakov písma a túto si postupne prispôbuje svojim potrebám, cieľom skúmania (skúmanie prebieha v dvoch rovinách: vo všeobecnej a zvláštnej rovine skúmania písma, podpisov, ale aj číslic, číselných zápisov).

Z historického hľadiska je postupnosť vývoja neodškriepiteľná: GRAFOLÓGIA – PÍSMOZNALECTVO (ako znalecký odbor) – KRIMINALISTIKA (ako znalecký odbor).

Nie je problém odlíšiť od seba GRAFOLÓGIU (nie je znaleckým odborom) a PÍSMOZNALECTVO (je znaleckým odborom).

Veľa otvorených otázok však zostáva nad vzťahom PÍSMOZNALECTVA (ako znaleckého odboru), KRIMINALISTIKY (ako znaleckého odboru) a od roku 2005 aj PÍSMOZNÍCTVA (ako znaleckého odboru).

V podmienkach SR sa v súčasnosti prípravou znalcov na výkon znaleckej činnosti v odvetví ručné písmo (identifikácia pisateľa) zaoberá Kriminalistický a expertízny ústav PZ. Od roku 2004 aj Ústav súdneho inžinierstva ŽU v Žiline.

V praxi sa stretáme s rozdielnou úrovňou a najmä s rozdielnou formou vypracovania dôkazovej časti znaleckých posudkov u tých znalcov, ktorí neprešli prípravou v Kriminalistickom a expertíznom ústave PZ, resp. v Ústave súdneho inžinierstva ŽU v Žiline. Títo znalci získali vzdelanie prevažne v Inštitúte pre štúdium písma v ČR v Brne. Toto štúdium pozostávalo v podstate z absolvovania prvej časti – grafológie – rozloženej do šiestich 3,5-dňových blokov a ukončenej záverečnou skúškou; druhej časti – písmoznalectva – obsahujúceho 4 samostatné bloky, ktoré boli ukončené takisto skúškou. V informačnom materiáli z roku 1994 boli absolventi upozornení na skutočnosť: „Absolvovaním oboch častí studia vytvoríte *základní předpoklad* pro soudně znaleckou činnost“. Čiže absolvovanie tohto štúdia v nijakom prípade nevytváralo nárok na zapísanie absolventa do zoznamu znalcov. S obsahom takéhoto upozornenia možno len súhlasiť. O to viac, ak odborná príprava v podmienkach Kriminalistického a expertízneho ústavu trvá minimálne tri roky a už len z časového hľadiska nemôže byť porovnateľná so štúdiom v Inštitúte pre štúdium písma v ČR. Navyše – príprava na výkon znaleckej činnosti v znaleckých ústavoch vôbec nespočíva v štúdiu grafológie, ktorá potom, analogicky, nemusí byť ani predpokladom získania vzdelania v znaleckom odbore písmoznalectvo. Ale, ak máme byť objektívni, grafologické vzdelanie môže v mnohých smeroch prispieť ku kvalitnej príprave písmoznalca, ba dokonca ju urýchli (predmet skúmania grafológie a písmoznalectva je vo svojej podstate zhodný, rozdielny je účel a cieľ grafologického a písmoznaleckého skúmania). Grafológia na základe znakov písma smeruje k osobnostnej charakteristike pisateľa a nie je súdnoznaleckou

disciplínou (často je označovaná aj ako psychológia písma, a to z hľadiska jej využitia v klinickej, sociálnej psychológii a pod.). Písmoznalectvo, ktoré je súdnoznaleckou disciplínou, má za cieľ identifikáciu pisateľa podpisu, resp. nejakého textu vrátane overovania pravosti rukopisov a podpisov. Znalcom v odvetví ručné písmo (identifikácia pisateľa) po splnení všetkých podmienok stanovených zákonom č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch sa uchádzač stáva bez nutnosti absolvovania štúdia grafológie.

Rozlišujeme grafológiu od písmoznalectva dostatočne kvalifikovane? V minulosti (do roku 2004, keď bol schválený zákon č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a keď všetky kompetencie v súvislosti so znaleckou činnosťou prešli zo súdov výlučne do kompetencie MS SR) nebolo zapísanie záujemcu o výkon znaleckej činnosti do zoznamu znalcov v odbore písmoznalectvo legislatívne dostatočne upravené.

Preto niektorí písmoznalci v SR neprešli adekvátnou odbornou prípravou a nemajú za sebou primeranú prax v Kriminalistickom a expertíznom ústave PZ, resp. v Ústave súdneho inžinierstva ŽU v Žiline. V súčasnosti jednou z podmienok zápisu do zoznamu znalcov MS SR je sedem rokov praxe, čo v podmienkach SR nemôžu splniť tí záujemcovia, ktorí nie sú priamo pracovníkmi znaleckých ústavov. Či je tento stav vyhovujúci, alebo nie – je ďalšou témou, ktorá by si zaslúžila odbornú diskusiu.

Súdnoznalecká prax a samotná úroveň niektorých znaleckých posudkov odbornú spôsobilosť písmoznalcov často spochybňujú. Najmä vtedy, ak sú na súdnom pojednávaní k dispozícii dva-tri znalecké posudky a každý s iným záverom. Čo spôsobuje takýto stav?

Keďže pri písmoznaleckom skúmaní nemá podstatný význam presná kvantifikácia zistených znakov – podobných, zhodných, rozdielných, ale ich hodnota, ktorá sa nedá vyčísliť (záver sa stanovuje na základe identifikačnej hodnoty zhodných alebo rozdielných znakov, pričom identifikačne hodnotný znak chápeme ako istú originalitu vlastnú len jednému pisateľovi), kvalita skúmania závisí od schopnosti (nebojme sa povedať talentu, invencie a najmä praxe a skúsenosti) konkrétneho znalca, ktorý musí postihnúť, opísať tieto „originality“. Musí vedieť postihnúť znaky písárskeho prejavu charakterizujúce dynamický stereotyp písania, ktorý je pre každú osobu jedinečný. Musí sa dokázať vyrovnáť s variabilitou písma, podpisov totožného pisateľa (žiadne dva texty, podpisy totožného pisateľa nie sú a ani nemôžu byť absolútne zhodné; absolútna zhodnosť písma, najmä však podpisov je znakom technického, resp. mechanického falšovania). Aj preto sa často javí písmoznalecké skúmanie ako niečo, čo je subjektívne, málo objektívne, nezrozumiteľné a pod. Každý očakáva, že písmoznalecké zistenia budú výsledkom presného merania; v písme, podpisoch totožného pisateľa sa budú vyskytovať len zhodné znaky a tieto budú kvantifikované; závery skúmania budú podopreté percentami a pod. Ak to tak nie je, potom je pre mnohých posudok znalca z odvetvia ručné písmo (identifikácia pisateľa) nehodnotný, špekulatívny. Písmo, podpis je výsledkom (okrem iného) aj istej kreativity jednotlivca. Hodnota znaku často spočíva v jeho originalite, jedinečnosti, a pritom ani tu nie je možné hodnotu znaku presne kvantifikovať. Nemožno poprieť, že do istej miery je táto znalecká činnosť subjektívna. Subjektívnosť však vyplýva zo skutočnosti, že nie každý znalec dokáže rovnako kvalitne taký objekt, akým je písaný prejav človeka, jeho podpis, analyzovať, hodnotiť. Preto Kriminalistický a expertízny ústav PZ a v súčasnosti aj Ústav súdneho inžinierstva ŽU v Žiline venujú výberu i samotnej príprave písmoznalcov veľkú pozornosť a netaja sa skutočnosťou, že len niektorí z uchádzačov túto prípravu bez problémov zvládnu a v konečnom dôsledku aj zavŕšia zápisom do zoznamu znalcov MS SR.

Existencia dvoch znaleckých ústavov a popri nich aj existencia znalcov individuálne vykonávajúcich znaleckú činnosť v odvetví ručné písmo (identifikácia pisateľa) v mnohých smeroch prispeli k zvýšeniu kvality znaleckého skúmania i kvality vypracovania znaleckých posudkov. Vytvorilo sa prirodzené konkurenčné prostredie, možnosť kvalitnejšieho a najmä objektívnejšieho posúdenia tých znaleckých posudkov, voči ktorým sú vznesené námietky,

pripomienky, otvoril sa väčší priestor na konzultácie vyšetrovateľov, advokátov a i. so znalcami; sudy, vyšetrovatelia majú väčšiu možnosť výberu zo subjektov vykonávajúcich znaleckú činnosť.

Každý rok počet a náročnosť písomznaleckých skúmaní narastá (falšovanie písomností, podpisov je stále sofistikovanejšie). Aj preto sa zvyšuje zaťaženosť písomznalcov a priamoúmerne tomu aj čas vypracovania znaleckých posudkov.

Výhodou znaleckých ústavov je možnosť vzájomných konzultácií znalcov, interných oponentúr, znalecké výstupy sú na niekoľkých úrovniach kontrolované. Ústavy disponujú kvalitnejším technickým vybavením, technickými prostriedkami skúmania písma, podpisov, ako znalci individuálne vykonávajúci znaleckú činnosť. Prednosťou Kriminalistického a expertízneho ústavu PZ je možnosť vypracovania komplexných znaleckých posudkov (z viacerých znaleckých odvetví súčasne). Takýto postup sa môže účinne uplatniť pri skúmaní anonymných písomností, pravosti rôznych listín ako celku (rôznych zmlúv, rukou písaných testamentov), keď okrem ručného písma, podpisov je potrebné posúdiť písacie prostriedky, kvalitu papiera, odtlačky pečiatok, jednoznačne identifikovať použité metódy technického falšovania písomností a i. V Ústave súdneho inžinierstva ŽU v Žiline sa na vypracovaní znaleckého posudku vždy podieľajú dvaja znalci. Je určený riešiteľ znaleckej úlohy, ktorý po ukončení skúmania a vypracovaní znaleckého posudku tento predloží druhému (určenému) znalcovi, ktorý po kontrole pracovného postupu, výberu metód skúmania, jednotlivých čiastkových zistení, ako aj konečného záveru na znak súhlasu znalecký posudok podpíše ako druhý znalec. Tento štýl práce sa v praxi osvedčuje, pretože sa takto zjednocujú pracovné postupy, zdokonaľujú sa metódy skúmania, o problémoch sa viac diskutuje, čo spätne motivuje k väčšej odborno-teoretickej činnosti i riešeniu výskumných úloh. Je pravda, že pri súčasnom zaťažení expertov Kriminalistického a expertízneho ústavu PZ (okolo 60 prípadov ročne na jedného experta) je málo priestoru na zabezpečenie zvyšovania kvality expertíznych skúmaní, resp. zabezpečenie dôsledného kontrolného systému. Len na porovnanie uvádzame, že v Ústave súdneho inžinierstva ŽU v Žiline sa očakáva, že znalec mesačne vypracuje približne dva znalecké posudky. Podľa informácií znalcov vypracovanie jedného znaleckého posudku, ktorého predmetom skúmania je jeden až dva sporné podpisy a dvadsať ukážok podpisov pisateľa, predstavuje približne 50 až 60 hodín práce. Pri overovaní pravosti rozsiahlejších textov vrátane podpisu (napríklad ručným písmom vyhotovených závetov) až okolo 80 hodín práce.

V súčasnosti je v zozname znalcov MS SR zapísaných 12 znalcov aktívne vykonávajúcich znaleckú činnosť v odbore písomznalectvo (v pôvodnom zozname bolo zapísaných 16 znalcov, z ktorých 4 boli vyčiarknutí). Tento počet je v porovnaní s požadovanými znaleckými skúmaniami veľmi malý, čo konkrétne v praxi znamená, že v znaleckých ústavoch sa čaká na vypracovanie posudku viac ako jeden rok, u znalcov individuálne vykonávajúcich znaleckú činnosť štyri až osem mesiacov. Lehoty vypracovania znaleckých posudkov sú v súčasnosti skutočne veľmi dlhé. Je možné tento stav nejakým spôsobom riešiť?

Možnosť prijatia nových záujemcov o znaleckú činnosť sú v znaleckých ústavoch v SR limitované. Počet znalcov, ktorí sú zapísaní v zozname znalcov MS SR a v súčasnosti pracujú v niektorom zo znaleckých ústavov, je takisto veľmi malý. V Kriminalistickom a expertíznom ústave pracujú dvaja znalci, v Ústave súdneho inžinierstva ŽU v Žiline pracujú traja znalci. Títo znalci popri výkone vlastnej znaleckej činnosti sa venujú aj výchove nových znalcov, čo je skutočne veľmi veľká záťaž. Novoprijatým pracovníkom často chýbajú aj tie najzákladnejšie vedomosti, informácie o skúmaní písma, podpisov, nemajú v dostatočnej miere osvojený výkladový slohový postup a v rámci neho odborný štýl, ktoré si vypracovanie znaleckých posudkov vyžaduje.

A tak postupne zo zoznamu znalcov MS SR v odbore písmoznalectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), odvetvie jazyková analýza, odvetvie strojové písmo viac znalcov ubúda, ako ich pribúda (naposledy boli noví znalci do zoznamu znalcov zapísaní v roku 2007). Odbornú skúšku v roku 2010 úspešne neabsolvoval ani jeden prihlásený uchádzač. Malý záujem o zápis do zoznamu znalcov MS SR spôsobuje do istej miery aj nedisciplinované vyplácanie znaleckých odmien zo strany súdov a polície.

Niektorým znaleckým odvetviam hrozí zánik. Takým znaleckým odvetvím je napríklad jazyková analýza alebo strojové písmo (znaleckú činnosť v oboch odvetviach vykonávajú už len dvaja znalci staršej vekovej kategórie; v Kriminalistickom a expertíznom ústave PZ ani jeden znalec). Názor, že dnes už nikto nepoužíva písacie stroje, nie je správny, pretože často je potrebné pristúpiť ku skúmaniu starých listín, resp. písacie stroje sú používané aj v súčasnosti, a to pri vyhotovení rôznych písomností, pri ktorých sa imituje ich starší pôvod (vek).

V súčasnosti sa čím ďalej tým viac pociťuje potreba jednoznačného obsahového vymedzenia jednotlivých znaleckých odborov (písmoznalectvo, kriminalistika, písomníctvo) a ich rozlíšenia, ako aj potreba stanovenia podmienok, za akých môžu byť znalci zapísaní do toho-ktorého znaleckého odboru, ak znalecké odvetvie má byť to isté – ručné písmo (identifikácia pisateľa).

Ozývajú sa aj také hlasy, že odbor písmoznalectvo je potrebné zrušiť a celé skúmanie ručného písma, podpisov, číslic začleniť pod znalecký odbor kriminalistika. V tejto súvislosti si kladieme otázku, či nehrozí v tomto smere monopolné postavenie Kriminalistického a expertízneho ústavu PZ (ako vzdelávacieho i výkonného pracoviska súčasne). V Kriminalistickom a expertíznom ústave PZ sa znalcom môže stať len príslušník PZ. V prípade námietok voči znaleckému posudku vypracovanom Kriminalistickým a expertíznym ústavom PZ by bol veľký problém s jeho posúdením iným (nezávislým) ústavom. V súvislosti s týmto návrhom by sa nemalo zabúdať aj na tú skutočnosť, že písmoznalectvo, písmoznalec, písmoznalecké školy (napr. česká) sú zaužívané pojmy, majú svoju tradíciu i etymológiu – podobne ako grafológia, grafológ, grafologické školy. Písmoznalectvo, písmoznalec pociťujeme ako významovo motivované slová, opierajú sa o známe slová (písmo, znalec, znalectvo), sú preto odbornej i laickej verejnosti zrozumiteľné, sú stručné a vzhľadom na svoju skladbu majú jednoznačný výklad. Za úvahu stojí, či aj samotná kriminalistika by nemala prehodnotiť svoj vzťah k písmoznalectvu, písmoznaleckému skúmaniu a či je namieste v tomto konkrétnom prípade vytvárať vzťahy znalecký odbor kriminalistika versus znalecký odbor písmoznalectvo; kriminalistické skúmanie, kriminalistická identifikácia versus písmoznalecké skúmanie, písmoznalecká identifikácia, keďže z hľadiska praktického výkonu znaleckej činnosti medzi nimi nie je žiadny rozdiel. Ak obsahom významu slova rozumieme počet znakov, ktoré sú charakteristické pre isté pomenovanie, potom písmoznalecké skúmanie je vo svojej podstate druhom kriminalistického skúmania, z lexikologického hľadiska je zúžením obsahu významu pojmu kriminalistické skúmanie tým, že obsahuje (zahŕňa v sebe) predmet skúmania, ktorým je v tomto prípade písmo.

Je potrebné vyriešiť aj opodstatnenosť existencie dvoch znaleckých odborov písmoznalectvo, písomníctvo vo vzťahu k znaleckému odvetviu ručné písmo (identifikácia pisateľa). V tomto smere pravdepodobne prišlo k nedorozumeniu, resp. k písárskej chybe pri tvorbe Inštrukcie 12/2005 MS SR z 19. júla 2005, č. 19292/2004 – 53, ale aj Inštrukcie 7/2009 MS SR z 25. marca 2009, č. 23635/2009 – 51.

V roku 2007, 2010 boli MS SR vypísané odborné skúšky z odboru písmoznalectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa). Všetci znalci doposiaľ vykonávajúci znaleckú činnosť sú zapísaní v tomto jedinom odbore a odvetví.

V roku 2011 boli vypísané odborné skúšky z odboru kriminalistika, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa) a súčasne aj z odboru písomníctvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa). Odborná skúška z odboru písomoznáectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa) nebola vypísaná. To znamená, že po úspešnom absolvovaní odborných skúšok v roku 2011 budú starí a noví znalci vykonávajúci znaleckú činnosť v tom istom odvetví – ručné písmo (identifikácia pisateľa) – zapísaní až v troch znaleckých odboroch.

Delenie znalcov do troch skupín nepovažujeme za správne. V súčasnosti dokonca hrozí, že jeden a ten istý znalec bude zapísaný až v dvoch znaleckých odboroch – písomoznáectvo a súčasne aj kriminalistika, a to len z jediného jedného dôvodu, že znalecký odbor písomoznáectvo je považovaný ako niečo celkom iné ako znalecký odbor kriminalistika, pričom predmet, účel, cieľ, metódy, technické prostriedky znaleckého skúmania sú dané totožným znaleckým odvetvím ručné písmo (identifikácia pisateľa) a sú zhodné.

Pochybujeme, že žiadatelia o znalecké posudky sa dokážu v tejto spleti znaleckých odborov orientovať. Na základe akých kritérií sa budú rozhodovať pre znalca z odboru písomoznáectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), z odboru kriminalistika, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), z odboru písomníctvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), na základe akých kritérií budú zadávané a vypracované kontrolné znalecké posudky?

Táto situácia aj u znalcov samotných vyvolá právnu neistotu a spôsobí odmietanie výkonu znaleckej činnosti, keď od nich budú požadované znalecké posudky z iného odboru, nie v akom sú zapísaní, a celý výkon znaleckej činnosti sa len skomplikuje, čas vypracovania znaleckých posudkov sa ešte viac predĺži.

Kompetentní pracovníci MS SR, ale aj kompetentní pracovníci príslušných znaleckých ústavov ako špecializovaných vedeckých a odborných pracovísk by sa celou touto situáciou mali seriózne zaoberať a v prípade akýchkoľvek nejasností pri výbere pomenovania jednotlivých znaleckých odborov, odvetví by mali požiadať o kvalifikovaný výklad aj Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, prípadne aj Akadémiu Policajného zboru v Bratislave.

Literatúra

- BLAŽEK, R. *Písomoznáectvo ako odbor kriminalistiky a jeho využitie v trestnom konaní*. Bratislava, dizertačná práca, Právnická fakulta UK 2008
- BLAŽEK, P., VALEŠKA, J. *Expertíza ručného písma*. Praha, Kriminalistický ústav VB 1984
- KRAJNÍK, V. a kol. *Kriminalistika*. 1. vyd. Bratislava, Akadémia PZ 2005
- NITRIANSKÝ, I. *Kriminalistické skúmanie ručného písma*. 2. prepracované a doplnené vyd. COLOR PRINT Prievidza 2006
- NĚMEC, B. a kol. *Učebnica kriminalistiky*. 1. vyd. Praha, Kriminalistický ústav MV - hlavní správa VB 1959
- Slovník slovenského jazyka. 1. vyd. Bratislava, SAV 1959 (I. diel) až 1965 (V. diel)

Keywords: professional examination, a list of experts, graphology, “písomoznáectvo”, criminalistics, “písomníctvo“, handwriting, writer’s identification, forensic investigation, handwriting examination, handwriting identification, forensic identification

Summary

The contribution shows the problematic integration of expert branch: Hand writing (the author's identity) to the three expert departments. It deals with problems related to the professional examinations of experts, their registration in the list of experts of Ministry of Interior of the Slovak Republic, preparation, publishing expert opinions in three different

fields of expertise, while they all share one subject, purpose, objective, methods, and technical means of examining handwritten text, short entries, and signatures. It points to an inadequate way of naming the expert branch as “písomníctvo”, which, within the Ministry of Justice, replaces the term “písmoznalectvo“. The paper points out the need for more sensitive review of the relationship between criminalistics, forensic investigation and handwriting investigation. It presents a brief description of the development, current status of expert performance in the expert branch: handwriting (writer identification).

*Mgr. Alexandra Saxová
Kriminalistický a expertízny ústav PZ
v Bratislave
Odd. písomoznalectva a jazyk. expertízy
e-mail: alexandra.saxova@minv.sk*

*Mgr. Mária Zelenková
súdna znalkyňa v odbore písomoznalectvo
t.č.: 02-53 41 10 95*

Recenzenti: plk. prof. Ing. Václav Krajník, CSc., prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc.